

A TULIPÁN DIADALÚTJA A TULIPÁNTOS LÁDÁIG

JÖTT ÉS GYŐZÖTT. A XVI. század közepén tűnt fel, a XVII. században meghódította az előkelőket és gazdagokat, akik még az ősi, évezredes rózsát és liliomot is félredobták a tulipánért, a XVIII. században kissé megtorpant diadalútján, de e század vége felé új erőre kapott és a polgári osztályt is hatalmába ejtve, Európa minden országában nemzeti virággá lett, amelyért valóságos versengés indult Belgiumtól egész Magyarorszáig.

Hol volt azonban azelőtt az újkornak ez a diadalmas virága? Hol rejtőzött az egész ókorban és középkorban, amelyek hírét sem hallották.

A tulipán-nemzetség egész Eurázia mérsékelt övében honos, Európának is vannak őshonos tulipánfajai, sok a tulipánja Nyugat-Ázsiának, de még Japánban is ültetett a természet tulipánokat. A történelmi Magyarországnak is ősidők óta kínálhatta magát a szép sárga *Tulipa hungarica* a Kazán-szorosban, ahol azonban csak Rochel fedezte fel nagy későn, 1835-ben.

Európában addig, amíg a Konstantinápolyból hozott kerti tulipán el nem terjedt, senki sem foglalkozott a tulipánnal. Ázsiában azonban nagyon ősi idők óta ismerik és használják a hagymáját. Herman Ottó nagyon szép és költői képet rajzolt a tulipán fölfedezéséről. A nyugatázsiai tulipánmezők pompás színhatásában keresi a magyarázatot. Valóban ezek a tulipánmezők — bár szépségük rendkívül gyorsan múlik — varázserővel bővülnek el a civilizált embert, akit megtanítottak a művészeti és táj szépségekre. De Herman Ottó elfeledkezett arról, hogy a szabad természetben élő és azzal a mindennapi kenyérért halálos harcot folytató primitív embernek ilyesmihez nincsen érzéke.

Egészen másutt kell keresnünk a tulipán ősi fölfedezésének magyarázatát. A primitív ember szemében a tulipán nem lehet és nem is volt más, mint hagyma. Egyike azoknak a hagymáknak, amelyeket eledelnek gyűjtött a pusztában. Ma is egész Ázsiában fogyasztják a tulipánhagymát, mint általában a liliomféle növények hagymáit. A tulipán-nemzetség egyik japáni faja a tudományban a *Tulipa edulis* nevet viseli. Hogy milyen általános Japánban a virághagymának eledelként való fogyasztása, jellemzően írja le Molisch: „Nagyon meglepett Japánban az a szokás, hogy a liliomot is felhasználják zöldségnek. Az európai ember a liliom nevének említésekor a virág szépségére... gondol. Azonban eszébe sem jut, hogy a liliomhagymát megegye. A japáni ember másként gondolkodik, mert Japánban több liliom, így a *Lilium tigrinum*, *japonicum*, *Thunbergianum* és *auratum* hagymája drága és nagyrabecsült élelmiszer. Ezek

a liliomok Japánban a szabad természetben éppen úgy találhatók, mint a kertekben, ahol részben hagymájukért, részben virágjukért ültetik őket.“

De ezért ne ítéljük el könnyelműen az ázsiaiakat, Európában is sokan ettek már tulipánhagymát. Clusius írja, hogy a tulipán még 1570 körül egészen ismeretlen volt Antwerpenben és így megesett, hogy az egyik kereskedő Konstantinápolyból bíborposztó-szállítványai ráadásul nagyobb mennyiségű tulipánhagymát kapván, nem tudta mihez kezdjen vele. Végre is vacsorát készített belőlük, a főlös darabokat elültette a zöldséges kertben. Magyarországon sem vetették meg a tulipánhagymát. Csapó József írja 1775-ben: „Némelyek mint a répát úgy eszik s készíttetik a gyökerét és tápláló s magot nevelő erejűnek tartják. De külsőképpen is jó oszlató eszköz.“

Tehát a kerti tulipán megíratlan őstörténete az emberi táplálkozás fejezetébe tartozik. A tulipán hagymája mérges ugyan, nyersen fogyasztva hányást okoz, de mint sok más eledelként fogyasztott növény mérge, a tulipáné is elbomlik a főzés hatására.

Így ismerték meg az ázsiai népek a tulipánt és sok más hagymás és gumós társát, amelyek közül valamikor a XVI. század elején a diadalmas ozmán törökség kiválogatta a maga kerti virágait, de a hatalom és gazdagság fényében ezek a hagymák és gumók szép virágjuk révén kerti dísszé léptek elő és egészen új szerepet töltek be a szultánok és basák udvarában.

A XVI. század közepén Konstantinápolyból Európába indult hódító útra az ázsiai puszták szép virágú hagymája. Ennek első írott emlékét I. Ferdinand konstantinápolyi követe, Busbecq, 1554 szeptemberében Micault barátjához küldött levele őrzi, amelyben ezt olvassuk: „Egy napot Drinápolyban töltvén, Konstantinápoly felé közeledőben, már a város szomszédságában, azokon a helyeken, ahol áthaladtunk, nagyszámú virágot láttunk, nárciszokat, jácintokat és azt a virágot, amelyet a törökök tulipánnak neveznek. Ezen nem kevésbé csodálkoztunk, mert éppen tél közepe volt, az az évszak, amely legkevésbé sem barátja a virágoknak. Görögország annyira bővelkedik erős illatú virágokban, hogy ahol sok van belőlük, megfájdítják az ember fejét, ellenben a tulipánnak nincs vagy csak gyenge az illata és csak színének változatosságával és szépségével hívja magára a figyelmet.“

Ennek a följegyzésnek később nagy jelentőséget tulajdonítottak és többen úgy tüntették fel Busbecqet, mintha ő küldte volna Európába az első tulipánokat. De ez helytelen feltevés, amellyel szemben hangsúlyoznunk kell, hogy az első Közép-Európában virágzó tulipán származásáról semmit sem tudunk. Közép-Európában tudvalevőleg Augsburgban 1559-ben Johann Herwart polgár kertjében nyílt az első tulipán. Az új virágnak híre hamarosan eljutott Zürichbe is, ahol Konrad Gessner orvos és kiváló természettudós fülébe jutván, ez nyomban megszerezte a rajzát és leírását és 1561-ben *Tulipa turcarum* néven Valerius Cordus *Annotationes* címen kiadott munkájának függelékeként közzé is tette. Ezen az alapon adta később Linné a közönséges kerti tulipánnak a tudományban a *Tulipa Gesneriana* nevet.

Azonban az augsburgi tulipán kétségtelenül csak egy volt a több közül. Mások is jutottak kereskedelmi összeköttetések révén tulipánhoz, hiszen ahány keleti virág feltűnt Konstantinápolyban, mindannyi külön úton vándorolt Európába. Éppen ezért az európai tulipán-kultusz kifejlődésében nem szabad elfeledkezni arról sem, amit röviden és Jókai után szabadon törökvilágnak nevezhetünk Európában. Mert bizony nemcsak Magyarországon volt akkor törökvilág, hanem egész Európában. A győző mindenütt elismerést arat, mindenki utánozni, követni akarja. A tulipán csak egyik eleme annak a török divatnak, amely akkor egész Európában hódított. A török győzelmek nélkül a tulipán alighanem ma is hagymapótlék lenne és senki sem beszélne róla.

Legnagyobb érdemet szerzett a tulipán európai elterjesztése és kerti felkarolása körül Clusius, aki Bécsben valóságos szenvedéllyel gyűjtötte a különféle tulipánokat és 1583-ban megjelent munkájában már tízféle tulipánt írt és rajzolt le. Bizonyos, hogy az európai tulipán-kultusz apjának Clusius kell neveznünk, ő gyűjtötte és ő terjesztette először a tulipánújdomságokat kifogyhatatlan szorgalommal és ő szakított először a rózsakultusszal: Pannónia növényeiről írott munkájában csak hét oldalt áldozott a rózsáknak, ugyanakkor huszonnégyet a tulipánoknak.

Magyarországon a tulipán európai történetének ebben az első korszakában még egyáltalában nem keltett feltűnést. Később ugyan, mikor ez a virág Európa-szerte nemzeti virággá lett, a magyar kutatók is igyekeztek felfokozni magyarországi első szereplését és azt valamilyen módon visszavetíteték a XVI. századba, de mindeddig eredménytelenül. A föltevésekkel szemben két pozitívumot kell kiemelnünk. Az egyik, hogy XVI. századbeli növényjegyzékeink nem ismerik a tulipánnak még nevét sem. Hiába keressük a tulipánt Bejthe István névjegyzékében, Melius Herbáriumában, Bejthe András Füveskönyvében és Szikszai Fabricius Balázs szójegyzékének első, Pesthy Gáspár által megpótolta és kiadott szójegyzékében, holott Bejthe István közvetlenül érintkezett Németújvárral a tulipánkultusz atyjával, ha tehát lett volna tulipán a németújvári kertben, semmiesetre sem hagyta volna ki a nevét növénynévjegyzékéből. A másik fontos körülmény — és ezt azokkal szemben kell hangsúlyoznunk, akik lehetségesnek tartják, hogy a magyarság közvetlenül a megszálló törököktől kapta volna a tulipánt és nyugatra továbbította volna — annak a kornak óriási kertészeti irodalma és figyelme. Ha kaptak volna nyugaton magyar közvetítésű tulipánt, okvetlenül nyomát kellene lelnünk a botanikai irodalomban.

A XVII. századdal új korszak kezdődik a tulipán történetében, amelyet leghelyesebben a barokk tulipánkorának nevezhetünk. E korszak színtere Hollandia és Franciaország. Előbbi a tulpomániával és a virágfestők bizarr tulipánjaival tette magát emlékezetessé a tulipán történetében, utóbbi a tulipánmotívum megteremtésével.

A tulpománia botanikai alapja a tulipán bámulatos változékonysága. A XVII. század elején, az akkor ismert kerti virágok éppen nem tűntek fel változékonyságukkal. A rózsával és a liliummal szemben a tulipán változékonysága valóban nagyon feltűnő. A

tulipántenyésztők csakhamar észrevették, hogy egyazon töről eredő tulipánmagvakból nagyon különböző színű utódok kelnek. Továbbá az is csakhamar szemükbe ötlött, hogy amint a hagyma öregedik, a virágokon az alapszín bizonyos árnyalatokat kap: a kertészek nyelvén rektifikálódik. És mert az a kor valósággal vadászott a virág-újdonságokra, gyorsan divattá lett az újdonságok hajszája a kerti tulipán kis körében is.

Ezt a divatot és szenvedélyt használták ki az élelmes hollandus virágtenyésztők. Valóságos tőzsdét alakítottak, ahol egyre magasabbra verték fel — mai tőzsdei műszóval mondván — a papiros-tulipán árát. A mi nemzedékünk ismeri, hogy mire képes a tőzsdei konjunktúra. Ilyen konjunktúra volt akkor Hollandiában a tulipán. Annyira specializálódott a tulipánüzlet, hogy már nem darabszám, hanem súlyra adták a tulipánhagymát, mint a drágaköveket. A legkiválóbb tulipántenyésztőket pedig kiküldték bizottsági tagoknak, hogy a meghatározott súlyú tulipánhagymát elárverezzék. Némely hagyma naponta gazdát cserélt és szerényen néhány forinttal kezdve pályafutását, végül százakkal fizették. A legszerencsésebb hagymák 1000—2000 forint áron jutottak végleges tulajdonosukhoz. Az örület úgy elfogta az embereket, hogy sokan eladták házukat, a takácsok szövőszéküket, a gazdák földjüket és egész vagyonukat tulipánhagymákba fektették. Akinek nem volt pénze, természetben egyenlítette ki a hagyma árát, ökrökkel, juhokkal, borjával, búzával, rizzsel, vajjal stb.

A vége pedig ugyanaz lett, mint a világháború után hírhedtté vált konjunktúráé: kijózanodás és a könnyelműek anyagi csődje. A hollandi tulipománia 1634-ben ért a tetőfokára, de nemsokára beleavatkoztak a hatóságok és 1637-ben egyik napról a másikra összeomlott az egész tulipántőzsde és vele eltűntek a magas árak is. A tulipántenyésztés nem szűnt meg ezzel, de mindenesetre vége volt az esztelen tőzsdézésnek és megnyílt az útja a tisztességes tulipánkertészkedésnek.

A tulipomániával nőtt nagyra Hollandiában a barokk virágfestészet is, amelynek klasszikusa gyanánt Dániel Seghers ismeretes, majd David de Heem, aki egész virágfestő családnak lett a megalapítója. Végül Jan van Huijsum és Rachel Ruijsch a XVIII. századba telepítették át a virágfestészetet. Hogy mennyire szoros volt a kapcsolata a virágfestészetnek a hollandi virágtenyésztéssel, mutatja Davis de Heem példája, aki mint virágkereskedések cégérfestője kezdte pályáját. És az a Hollandia, amely nyomorban tengette olyan festőit, mint Rembrandt és Frans Hals, kitüntetésekkel halmozta el a virágfestőket, és egész kötet dicsőítő költeménnyel hódolt Rachel Ruijschnak.

A hollandi virágfestők teremtették meg a barokk tulipánmotívumot. A barokk tulipán egészen más, mint a későbbiek. Aki a barokk virágfestők képeiben elgyönyörködik, csakhamar észreveszi, hogy a barokk korban sohasem festettek simavonalú és egyszínű tulipánokat, hanem lehetőleg cikornyásra rajzolták a szirmokat és tarkára festették a színét. Annak a komak a papagáj-tulipánok voltak a legeszményibb virágai.

Franciaországban a tulipán híre a Bourbonokkal nőtt nagyra, akik a XVII. századtól egészen a francia forradalomig egész Európa

divatját irányították. A barokk hatására XIII. Lajos ruháján a renaissance motívumokat virágokkal cserélte fel és erre a célra udvari festőit is igénybe vette. Ilyen célra festette Jean Robin kertjében Pierre Valiét híres virágminta-könyvét, amely 1623-ban jelent meg és benne a sokféle virágminta között nagyobb számban szerepel a tulipán is. Természetesen a barokk tulipán! Nemsokára eljutottak Franciaországba is a hollandi virágfestők tanítványai és kezükön hihetetlenül bizarrá fejlődött a cifra barokk tulipánmotívum.

Németországban és Magyarországon a XVII. század első felében szintén divatos lett a tulipánkert, de mert ezek az országok sokkal szegényebbek voltak, a tulipánláz is sokkal szerényebb keretek között mozgott. Németországban még a virágfestészet is utánczókra talált, Magyarországra ez már egyáltalában nem jutott el.

Magyarországon az első tulipánokat Pozsonyban nevelték és Pozsonyból terjedt el a tulipán az egész országban, Erdélyben is. A XVII. század első felében — mint Takáts Sándor írja, aid történeti művei mellett a magyar kertészkedés adatait is nagy szeretettel kutatja — „Pozsony lesz a hazai virágmagkereskedés gócpontja s Thurzó György, Czobor Erzsébet, Lorántffy Zsuzsánna stb. Pozsonyban szerzik a virágmagvakat. Természetesen virághagymákat is itt lehetett legszebbeket kapni. Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony is többször hozatott Pozsonyból virághagymákat. Az 1646. év őszén például bizonyos Janovics nevű ember 131 tulipángyökeret és 12 teljesvirágú nárciszt küld neki.“ Pozsony nagy barokk virágkultuszának, amely tulajdonképpen kezdete a modern magyar virágkultusznak, két kiváló írott emléke Heindel Ferdinánd ügyvéd kertjének 1651-ben megjelent katalógusa, amely azonban sajnos csak töredékben ismeretes, és Lippay György primási kertjének Lippay János által írt kiváló megörökítése, a magyar kertészet úttörő műve, a Posoni Kert, amelynek virágokkal foglalkozó része 1664-ben látott napvilágot.

Mind Lippay, mind Heindel kertjében nevezetes szerepet játszottak a tulipánok. A primási kertben, hol talán már a XVII. század elején még gróf Forgách Ferenc, a kardinális, ültette az első tulipánokat, három fajtát is tartották Lippay idejében: Tulipa Gesneriana, Clusiana és suaveolens. Az élőbbemről ezt írja Lippay János: „Legszebbek és nemesebbek az niderlandi tulipák, kiknek sok különböző színeknek leírásával nem akartam terhelni az kegyes olvasót. Éppen zöldek is, éppen megszínűek és több leírhatatlan külömb-külömbféle színnel természetül festetett tulipák, kik többen találatnak ezen dicsiretes kertben kétszáz elegyes színűeknél. Az többinek nemeségét fejezze be dicsőségével a teljes levelű tulipa, aranyszínű, narancsszínű, veressel elegyes levelei, némelyek közepe és széle zöld, némelynek levelei zöld, sárga és veres csapás rajtok: van közönségesen 60 s 80 levele egynek.“

A magyar tulipánkultusz kezdeteit kétségtelenül Pozsonyban és a primási kertben kell keresnünk, fenntartója pedig Lippay János kertészeti kézikönyve volt, a Posoni kert, amely a XVIII. század közepén új nyomatban jelent meg Győrben, mert akkora már a régi példányokat nagyrészt elnyűtték. Eljutott Magyarországra a XVII. század-

ban az iparművészeti barokk tulipán is, amire nézve legújabbán Csefkó Gyula sorolt fel több adatot.

Azonban a barokk korban csak a főúri körökben beszélhetünk tulipánkultusról, egyáltalában a barokk tulipán az előkelők, gazdagok és kiváltságosak virága volt és amint a felvilágosodás és a francia forradalom szele megdöntötte a Lajosok uralmát és a nemesi kiváltságokat, megbukott a barokktulipán is és vele az egész barokktulipánkultusz, amelyet már amúgy is háttérbe szorított a gyengédséget és aprólékos-ságot eszményítő rokokó. Végül az empire teljesen megsemmisítette a barokk hatalmas lendületét és a cifra barokk tulipán dicsőségének még emlékét is eltemette. Ha olyan díszmunkák, mint Munting és Elsholz *Theatrum tuliparum*-ja (1661) és más hasonlók nem őriznék emlékét a könyvtárakban, szinte el sem hinnők, hogy a barokk tulipánkultusz valóság volt, és ha Weinmann *Phythanthoza-iconographiájában*, amely 1745-ben jelent meg, nem olvasnánk, hogy „a különböző tulipánok számát meg sem lehet határozni, egyedül a Pappenheimok kertjében ötezer fajta volt, s ezekből még újak állottak elő“, akár mesének is mondhatnánk az egészet.

Mert az a tulipán, amelyet ma ismerünk, szinte egyáltalában nem hasonlít a barokk tulipánhoz, sem a kertben, sem a művészetben, sem az irodalomban. Ez már a polgári tulipán, amely lassanként alakult a XVIII. század közepétől kezdve. Ekkor ugyanis lassanként elmaradtak a régi barokk vevők, akik a változatosságot hajhászták a tulipánban, és új vevők jelentkeztek, az anyagilag egyre erősödő és a politikában is egyre jobban előretörő polgári osztály tagjai, akik azonban egyszerűbb és tartósabb tulipánokat kerestek. Ennek hatása alatt Haarlemben felhagytak az újabb és újabb változatok előállításával és idővel tulipánbizottság alakult, amely ma is évente összeül és egységes elvek szerint bírálja el a tenyésztők virágait. A polgári ízlésnek megfelelően az új tulipánok virága lehetőleg kerek és zárt, annyira zárt, hogy csak a virágzás végén nyílik fel, továbbá szinte kivétel nélkül egyszínű, de színe nagyon élénk. Ezeknek a tenyésztői elveknek eredményeként állott elő a múlt század második felében az úgynevezett Darwin-tulipán, azóta ezt tartják a legnemesebb kerti tulipánnak.

A polgári ízlés azonban természetesen nemcsak a tulipántenyésztést változtatta meg, hanem a tulipán művészeti felhasználását is. A képzőművészetben ugyan nem kapott többé olyan előkelő helyet ez a virág, mint a XVII. században, mert a XIX. század virágfestészete tájképeket kedvelt, annál nevezetesebb helyet foglalt el a tulipán az iparművészetben, ahol szinte egészen kiszorította a régies liliomot és a rózsát meg a szegfű mellett szinte állandóan megtalálható a kisebb és egyszerűbb, polgári, németesen úgynevezett *biedermeier*-csokorban.

Ez a csokor kedvenc mintája lett a XVIII. század második felében a díszítő művészetnek, minden házi tárgyon megtaláljuk, bútoron, női kézimunkákon éppen úgy, mint az edényeken. A jólétnek ezek az eszközei ekkor terjedtek nagyobb mértékben a nép körében, ezért a népies virágdísz mindenütt, egész Európában, legfőként ez a *biedermeier*-csokor, amely idővel egészen kiszorította a barokk címerszerű díszet, valamint a régi renaissance akantuszt.

Elterjedvén a polgári iparművészet körében a tulipán, népszerűsége már a XIX. század elején annyira megnőtt, hogy valósággal nemzeti virággá lett, amelyért lassanként bizonyos verseny fejlődött ki Európa nemzetei között, elfeledkezvén arról, hogy a tulipánt elvitathatatlanul az ozmánok avatták kerti virággá és Európa már készen kapta, tehát a tulipán sem nem hollandi, sem nem német, sem pedig magyar virág.

A versenyt a belgák nyitották meg, akik 1825-ben Genfben a botanikus kertben elhelyezték Busbecqnek, a flandriai születésű tudós államférfiúnak mellsobrát és köréje orgonát és tulipánokat ültettek, jelezvén, hogy a tulipán felfedezése Busbecq érdeme, ami kétségtelenül túlzás. A németek Herwart révén követelik magukénak a tulipánt, mert Herwart kertjében nyílt az első középeurópai tulipán, Gessner érdemeit Linné is megörökítette a tulipán tudományos nevében.

Természetesen a versenyből mi magyarok sem maradhattunk el s bár megkésve, de annál merészebb elmélettel léptünk fel, azon a címen követelve a tulipánt, hogy a honfoglaló magyarság már akkor hozta magával, amikor még egész Európa híre-hamvát sem hallotta. A tulipán történetében ez az elmélet később olyan fejezetté nőtte ki magát, amelyet méltán nevezhetünk a magyar tulpománia korszakának. Ezt a korszakot Huszka József nyitotta meg 1885-ben, aki a Művészi Ipar című folyóirat első évfolyamában A 'debreceni cifraszűr' című cikkében egyebek között ezt írta:

„Ha egy kicsit megembereljük magunkat és szabadultunk amaz előítélet-től; hogy hozzánk mindent külföldről hoztak, könnyen meggyőződhetünk róla, hogy hazánk is volt befolyással a vele érintkező külföldre, ami némi kereséssel több téren kimutatható. Hihetetlen, hogy a fényes magyar urakat s a legvitéz-ebb katonát, a huszárt ne utánozzák a külföldiek s ne akarjanak hozzájuk hasonlítani. Igazolja ezt a huszáruha mai nemzetközi jellege. Részemről hiszem, hogy nemzeti díszítményünk nem egy eleme ment át a barokk ízlésbe, melynek rózsá-, tulipán- és szegfűalakjai nem mind tengeri úton, Hollandián át érkeztek a Keletről Európába, hanem magyar révén jutottak közhasználatba. Különben hogy a XVI. század utolsó éveiben nemcsak a szűr, de a subát is utánozták külföldön, szintén kimutatható...“

Valószínű, hogy Huszka maga sem tudta, mekkora lavinát indított meg ezekkel a szavaival, amelyekben sok más mellett az a különös állítás is foglaltatik, hogy Hollandia tengeren át hozta Európába a rózsát és szegfűvet, amit tudomásom szerint soha senki nem hangoztatott. Maga Huszka ugyan nagyon óvatosan kezelte a magyar tulipánt, így például az idézett cikkben is azt írja, hogy „a szürdíszítések elemei között a szegfűt és tulipánt is feltalálhatjuk az egyetemes rózsá mellett, ámbár elég ritkán.“ Később is Magyar ornamentika című művében, amely 1898-ban jelent meg, hangsúlyozza, hogy a liliumot gyakran összezavarják az ornamentikában a tulipánnal, mivel pedig maga is látja, hogy a magyar népies ornamentika úgynevezett tulipánja csak stilizált motívum, a naturalisztikus tulipán pedig nagyon ritka, bevonta elméletébe a tüzes liliumot (*Lilium bulbiferum*), amivel véglegessé tette a zűrzavart.

Ámde az elmélet csak elmélet marad, ha nem lép ki valamiképpen az életbe és ott meg nem erősödik. A magyar tulipán ezt az eleven erőt 1904—1906-ban szerezte a tulipánmozgalom idején, amikor a dara-

bont kormány ellen társadalmi mozgalom indult, amely jelvényeül a tulipánt választotta és végül a koalíciós kormány megalakulásával ért véget. Ekkor politikai céljaik támogatására a politikusok tulipánkertek alapítására hívták fel a társadalmat és ezt az inkább politikai, mint nemzeti mozgalmat a kereskedelem is igyekezett felhasználni.

Az első, még szerény bizonyíték az ősmagyar tulipán mellett 1904-ben jelent meg A kert című folyóiratban. Rodiczky Jenő közöl itt szemelvényeket a *Tropheum nobilissimae ac antiquissimae domus Estorasiacae* című, 1700-ban Bécsben megjelent munkából, amely az Eszterházy-család őseit mutatja be, természetesen korszerű, vagyis XVII. századbeli öltözékben és díszekkel. Az a kor tudvaleg még egyáltalában nem ismerte a korszerűséget. Hogy néhány nőalak, aki még a középkorban élt, tulipánt tart a kezében, akkor nem keltett meglepetést. Mikor azonban Rodiczky azt írja, hogy „a nyilván családi képek után készített fametszeteken“, ezzel az egész munka történelmi vonatkozásait meghamisítja és ezzel vetette el a magját annak, hogy későbbi felületes olvasók, mint az ősmagyar tulipán bizonyítékára hivatkoznak cikkére.

Szomorú szüleménye a magyar tulipomániának Vaszary Mihály műve, amely A haarlemi tulipán címmel 1907-ben jelent meg. Vaszary minden lelkiismeretfurdalás nélkül hamisítja meg ebben a művében az egész magyar történelmet. Neki nem gond kimutatni, hogy a honfoglalók díszítőművészetében mindenütt megvan a tulipán, az sem, hogy az Árpádok és vegyesházi királyok pénzein, címereiben, sőt a koronázási paláston és Mátyás trónkártyáján is kimutassa ezt a virágot. Az ember nem tudja, bosszankodik, vagy kétségbeessen, mikor azt olvassa, hogy „Salamon király dénárjain az alak fejénél, jobbról és balról is egy-egy hagymás tulipán látható“, avagy hogy „IV. Béla király ú. n. szükségpénzén az ülőhelyzetben ábrázolt alak hagymás tulipánt tart a kezében“, hiszen mindenki tudja, hogy a pénzeken ábrázolt királyi alakok fején korona van, kezükben pedig nem tarthatnak mást, mint a jogart és az országalmát. De Vaszary az Anjou-liliomot is megmagyarosítja, írván: „feltűnő, hogy az Anjouknál eleinte a tulipán szerepel, mint díszítő motívum, később már a liliom.“ Az sem utolsó, mikor azt olvassuk Vaszary munkájában, hogy „a szepeshelyi főoltár számyképén, melynek felső részén Szt. László, Szt. Imre és Szt. István királyok vannak ábrázolva, Szt. Imre herceg kezében több szál fehér tulipánt (és nem liliomot) tart.“

Hol keressünk minderre magyarázatot. Talán elég, ha leszögezzem, hogy mind A Kert című lapnak, mind A harlemi tulipán című munkának Mauthner Ödön cs. és kir. udvari magkereskedése a kiadója.

Ilyen kezdet után valóban szerény bukdácsolásnak kell minősítenünk a fiatalabb nemzedék tulipomániáját, akik minden virágszerű, háromcsúcsú iparművészeti motívumot tulipánnak neveznek, de feltűnő célzatossággal csak régi magyar és keleti holmikon látják meg ezt a motívumot, amely nagyon különböző eredetű lehet, azonban legtöbbször egyáltalában nem virágról mintázták, hanem egyszerűen figurális vonalkombináció, amelynek semmiféle naturalisztikus tárgyi vonatkozása nincsen.

Így született meg a tulipántos láda romantikája, melyet már Sebestyén Gyula 1927-ben megcáfolt A magyarság ládái című cikkében a Magyar Nyelvben: „A magyar népek a művelt közönség körében (legalább hírből) legismertebb ládaformája a tulipántos láda. De mivel a tulipánnövény csak a XVI. században került Európába, az olasz vagy német eredetű tulipán szó meg éppen csak a XVII. század közepe táján honosodott meg nyelvünkben, s ezenfelül még a láda szó is német eredetű, azért nyilvánvaló, hogy az úgynevezett tulipántos láda nem lehet a magyarságnak legrégebb ládaformája.“

Ámde a tulipántos láda csak a tulipántos romantika szerint magyar különlegesség, a valóság az, hogy a naturalisztikus tulipánmotívum a nyugati nemzetek polgári ládáin, bútorain, edényein és más tárgyain — miként erről a Deutsche Volkskunst című sorozat könyveiben lapozgatva mindenki könnyen meggyőződhet — sokkal gyakoribb, mint Magyarországon, és a magyar iparosság ládái éppen úgy renaissance díszet viselnek a renaissance korában és barokk díszet a barokk korban, mint mindenütt nyugaton. Az már azután más lapra tartozik, hogy Vaszary mindenképpen tulipánmotívumot akar látni a kassai múzeum nagyon jellegzetes renaissance díszű, valószínűleg XVI. századbeli kelengyelládáján és hogy a XVII. és XVIII. század néhány magyar ládáján, amelyek azonban egyáltalában nem népiesek, hanem csak azt bizonyítják, hogy Magyarország akkor is szegény volt és kénytelenségből megelégedett az olcsó festett ládákkal; a tulipánláza tulipánnak néz minden virágszerűvé stilizált és élénk színűre festett akantusz-kombinációt.

Ámde még az újabb és polgári körből származó, tehát az úgynevezett népies tulipántos ládákon sem gyakori a naturalisztikus tulipán, legtöbb tulipánmotívum ezeken is csak stilizált motívum, amelynek a tulipánvirághoz semmi köze sincs. Györfly István „A cifraszűr” című legújabb munkájában kimutatta, hogy a cifraszűr legnépszerűbb virágmotívumai a rózsza és a szegfű. A tulipán már csak ezekből származott a vonalak egyszerűsítése következtében. Ugyanezt elmondhatjuk a magyar bútorok, közöttük a ládák díszítő motívumairól, is. A kapuk, kivált a székelykapuk tulipánja pedig nem más, mint szőlőlevél-stilizáció; néha a tulipánokat, vagyis stilizált leveleket hordó indán még a fűtök is láthatók a „tulipánok” között. A magyarságnak tehát még újabb időben sem lett kedvence a tulipán. Nem véletlen, hogy Petőfi egyetlen költeményében sem említi a nevet, nyilván nem is ismerte.

Legújabbban több országban megkísérelték a kertészek, hogy függetlenítsék magukat és országukat a tulipántenyésztésben Haarlemtől és ezzel is javítsák országuk külkereskedelmi mérlegét. A német kertészek által elért németországi eredmények arra készítettek Varga Mártont, a zuglói kertészképző iskola igazgatóját, hogy Magyarországon is kísérletet tegyen a tulipántenyésztés meghonosításával. Haarlemből hozott tulipánokkal keresztezéseket végzett, és amennyire a hároméves tapasztalatokból következtetni lehet, terve máris megvalósultnak tekinthető.